JOURNAL OF DHAMMA FOR LIFE ISSN (Online): 2822-048X

วารสารธรรมเพื่อชีวิต
JOURNAL OF DHAMMA FOR LIFE
ISSN: 2822-048X
https://so08.tci-thaijo.org/index.php/dhammalife/index

Original Research Article DOI: 10.14456/jdl.2025.43

A Study of the Relationship Between the Ultimate Truth and Aristotle's Philosophy

ศึกษาความสัมพันธ์เรื่องปรมัตถธรรมกับอภิปรัชญาของอริสโตเติล

Phannapha Rattanaphan[1*], Sittipong Tirapunyo (Rungklab)[2], .Boonruam Khammuangsaen[3]
พรรณภา รัตนพันธ์[1*], พระสิทธิพงษ์ ถิรปญฺโญ (รุ่งกลับ)[2], บุญร่วม คำเมืองแสน[3]

ARTICLE INFO

Name of Author & Corresponding Author: *

1. Phannapha Rattanaphan*
พรรณภา รัตนพันธ์*
Mahamakut Buddhist University, Thailand.
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
Email:
phannapha.rat@student.mbu.ac.th

2. Manthana Pandee
พระสิทธิพงษ์ ถิรปญฺโญ (รุ่งกลับ)
Mahamakut Buddhist University, Thailand.
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
Email:
Sitipong.rua@student.mbu.ac.th

3. Suneeta Kositchaivat
สุนีตา โฆษิตชัยวัฒน์
Mahamakut Buddhist University, Thailand.
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
Email: Boonruam.ka@mbu.ac.th

คำสำคัญ:
ปรมัตถธรรม4, อภิปรัชญาม การวิเคราะห์

Keywords:
The Four Ultimate Truths, Philosophy, Analysis

Article history:
Received: 21/03/2025
Revised: 13/04/2025
Accepted: 15/05/2025
Available online: 29/06/2025

How to Cite:
Rattanaphan, P., et al. (2025). A Study of the Relationship Between the Ultimate Truth and Aristotle's Philosophy. *Journal Dhamma for Life, 31*(2), 642-654.

ABSTRACT

This research article aims to 1. Study the Four Ultimate Truths 2. Study Aristotle's Philosophy 3. Analyze the relationship between the Four Ultimate Truths and Aristotle's Philosophy. This article analyzes data from primary and secondary sources and presents it descriptively.

The results of the research found that the four ultimate truths are mind, mental factors, matter, and nirvana, which are the true nature, certainty, and natural conditions that are related to each other. The mind that has mental factors to decorate the mind is different. Mind, mental factors, and materiality depend on causes and factors that support each other, revolving around birth, aging, illness, and death, continuing endlessly. If there is nirvana, mind, mental factors, and materiality will stop circulating in birth and death.

Aristotle's Philosophy In terms of the truth of all things, there are both thoughts and substance. They cannot be separated. Both are true. Train the mind to think correctly and be able to extract the truth from objects. Birth, change, and decay are universal laws of all things. In terms of goodness, morality is the highest good. In psychology, there are three levels of spirit. The lowest spirit is found in plants and controls life. The animal spirit has feelings. The highest spirit is the thinking spirit, the reasoning spirit found only in humans, the only type that can think.

The relationship between ultimate truth and Aristodean's philosophy Consistency In terms of acceptance, there are many levels of reality that are connected through the process of the mind and perception. In terms of the law of change and causality, it accepts that everything changes and depends on causal factors to arise and cease. In terms of the highest goal, it sees true happiness as above objects and external factors. It is a state of calm mind and wisdom. Differences In terms of characteristics, the highest truth is Nirvana, which is emptiness without self, while God is a complete self. In terms of mind and spirit, ultimate truth denies the true self. Aristotelian Philosophy accepts the existence of the soul. In terms of the process of liberation, the ultimate truth 4 emphasizes letting go and destroying the ego. Aristotelian Philosophy emphasizes the development of the ego.

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์ 1.ศึกษาเรื่องปรมัตถธรรม4 2.ศึกษาอภิปรัชญาของอริสโตเติล 3. วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปรมัตถธรรม4 กับอภิปรัชญาของอริสโตเติล บทความนี้ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลจากปฐมภูมิและทุติยภูมิ นำเสนอเชิงพรรณนา

ผลของการศึกษาพบว่า ปรมัตถธรรม4 คือ จิต เจตสิก รูป นิพพาน เป็นธรรมชาติที่เป็นความจริงแท้แน่นอน เป็นสภาวธรรมที่มีความสัมพันธ์กัน จิตที่มีเจตสิกมาปรุงแต่งจิตจึงแตกต่างกัน จิต เจตสิก รูป อาศัยเหตุและปัจจัยอุดหนุนซึ่งกันและกันวนเวียนอยู่กับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย สืบต่อกันไม่มีจบสิ้น ถ้านิพพาน จิต เจตสิต และรูป จะหยุดเวียนว่ายตายเกิด

อภิปรัชญาของอริสโตเติล ด้านความแท้จริงของสรรพสิ่งมีทั้งความคิดและเนื้อสาร แยกกันไม่ออกเป็นจริงทั้งสองอย่าง ฝึกฝนให้จิตคิดถูกต้องสามารถถอดเอาสิ่งแท้จริงออกจากวัตถุได้ การเกิดขึ้น เปลี่ยนแปลงและสลายไปเป็นกฎสากลของสรรพสิ่ง ด้านความดี คุณธรรมคือความดีสูงสุด ด้านจิตวิทยาวิญญาณมี 3 ระดับ วิญญาณต่ำสุดมีในพืชทำหน้าที่ควบคุมชีวิต วิญญาณสัตว์มีความรู้สึก และวิญญาณระดับสูงสุดเป็นวิญญาณคิดหาเหตุผลมีในมนุษย์เท่านั้นเป็นประเภทเดียวที่รู้จักคิด

ความสัมพันธ์ระหว่างปรมัตถธรรม4 กับอภิปรัชญาของอริสโตเติล ความสอดคล้อง ด้านการยอมรับความเป็นจริงที่มีหลายระดับและเชื่อมโยงกันโดยผ่านกระบวนการของจิตและการรับรู้ ด้านกฎแห่งความเปลี่ยนแปลงและเหตุปัจจัยยอมรับว่าทุกสิ่งเปลี่ยนแปลงและอาศัยเหตุปัจจัยในการเกิดขึ้นและดับไป ด้านเป้าหมายสูงสุดมองว่าความสุขที่แท้จริงอยู่เหนือวัตถุและปัจจัยภายนอกเป็นภาวะที่จิตสงบและมีปัญญา ความแตกต่าง ด้านลักษณะ ความจริงสูงสุดคือนิพพานเป็นความว่างที่ปราศจากตัวตนในขณะที่พระเจ้าเป็นตัวตนที่สมบูรณ์ ด้านจิตและวิญญาณ ปรมัตถธรรม4ปฏิเสธตัวตนที่แท้จริง อภิปรัชญาอริสโตเติลยอมรับวิญญาณมีตัวตน ด้านกระบวนการหลุดพ้น ปรมัตถธรรม4เน้นการปล่อยวาง ทำลายอัตตา อภิปรัชญาอริสโตเติลเน้นการพัฒนาอัตตา

บทนำ

พระธรรมคำสั่งสอนของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้ามีเป้าหมายสูงสุดเพื่อให้ผู้ปฏิบัติตามมีจิตหลุดพ้นจากความทุกข์โดยสิ้นเชิง แต่การจะหลุดพ้นจากความทุกข์นั้นจะต้องรู้แจ้งความจริง ฉะนั้นไม่ว่าพระองค์จะสอนโดยวิธีใด จุดมุ่งหมายของพระองค์คือเพื่อสอนให้ผู้ฟังรู้ความจริงตรงตามความเป็นจริง ความจริงในชั้นอรรถกถาจะกล่าวแยกไว้เป็น 2 อย่าง คือ (1) ความจริงโดยสมมติ (Conventional Truth) และ (2) ความจริงโดยปรมัตถ์ (Absolute Truth) ต่างก็เป็นความจริงเกี่ยวกับความเป็นไปของโลกและชีวิต ความจริงโดยบัญญัติธรรมหรือสมมติสัจจะ(The Conventional Reality) เป็นความจริงที่เนื่องด้วยประสาทสัมผัสที่ทุกคนรับรู้แล้วสมมติศัพท์บัญญัติขึ้นใช้ หรือความจริงที่ขึ้นต่อการรับของคน ความจริงที่ถือตามความกำหนดหมายตกลงกันไว้ของชาวโลก เช่น คน สัตว์ โต๊ะ หนังสือ เป็นต้น (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ปอ.ปยุตฺโต), 2559, 77) เป็นความจริงโดยสมมติที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามกาลเวลาและสิ่งแวดล้อม ความจริงโดยปรมัตถ์ เป็นความจริง

สูงสุดหรือ ปรมัตถสัจจะ (The Ultimate Reality) ปรมัตถ์ มาจากคำ 2 คำ คำสมาสกัน คือ ปรม (แท้จริง/สูงสุด)และอัตถะ (ความหมาย,ประโยชน์)ปรมัตถ์แปลว่า ความหมายที่แท้จริงหรือสูงสุด,ประโยชน์ที่แท้จริงหรือสูงสุด คือ นิพพาน พระอภิธรรมเป็นธรรมะชั้นสูงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับปรมัตถธรรม 4 ประการ อันได้แก่ จิต เจตสิก รูป และนิพพาน พระอภิธรรมเปรียบเสมือนแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา มีเนื้อหาสุขุมล้ำลึกอันนำไปสู่ความรู้ความเข้าใจในเรื่องธรรมชาติของชีวิต

หลักการสำคัญของปรมัตถธรรม เป็นธรรมชาติที่เป็นความจริงแท้แน่นอนที่ดำรงลักษณะเฉพาะของตนไว้โดยไม่ผันแปรเปลี่ยนแปลง เป็นธรรมที่ปฏิเสธความเป็นสัตว์ ความเป็นบุคคล ความเป็นตัวตนโดยสิ้นเชิง มี 4 ประการ คือ จิต เจตสิก รูป นิพพาน จิต เป็นนามธรรม คือ เป็นธรรมชาติที่ทำหน้าที่เห็น ได้ยิน รับกลิ่น รับรส ผู้สัมผัสถูกต้อง ตลอดจนเป็นธรรมชาติที่ทำให้เกิดการนึกคิด เจตสิก เป็นนามธรรม คือธรรมชาติที่ประกอบกับจิต ปรุงแต่งจิต ทำให้เกิดความรู้สึก นึก คิด ที่แตกต่างกันทั้งทางที่ดีหรือไม่ดี รูป เป็นธรรมชาติที่แตกดับย่อยยับ สลายไปด้วยความเย็นและความร้อน ตลอดเวลาหาความเที่ยงแท้ถาวรไม่ได้ นิพพาน เป็นธรรมชาติที่พ้นจากกิเลสซึ่งเป็นเครื่องร้อยรัด พ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด

อภิปรัชญา คำว่า “อภิปรัชญา” เป็นศัพท์ที่พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ (พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร) ทรงบัญญัติขึ้นเพื่อใช้คู่กับคำภาษาอังกฤษว่า “Metaphysics” เป็นคำมาจากรากศัพท์ภาษาสันสกฤต 3 คำคือ 1. อภิ : ยิ่ง 2. ปร : ประเสริฐ 3. ชญา : ความรู้, รู้, เข้าใจ เมื่อรวมกันแล้ว เป็น “อภิปรชญา” (อภิปรัชญา) แปลว่า ความรู้อันประเสริฐที่ยิ่งใหญ่ เป็นวิชาที่ว่าด้วยความแท้จริงของสรรพสิ่ง หรือ คำว่า “อภิปรัชญา” ตรงกับคำภาษาบาลีว่า “ปรมัตถ์” ซึ่งมีรากศัพท์มาจาก ปรม (อย่างยิ่ง, ลึกซึ้ง) + อัตถ (เนื้อความ) เมื่อรวมกันแล้ว แปลว่า ความรู้ที่มีเนื้อความที่ลึกซึ้ง ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ได้นิยามความหมายของคำว่า “อภิปรัชญา” เอาไว้ว่า “สาขาหนึ่งของปรัชญา ว่าด้วยความแท้จริงซึ่งเป็นเนื้อหาสำคัญของปรัชญา” อภิปรัชญา เป็นปรัชญาบริสุทธิ์สาขาหนึ่ง มีลักษณะเป็นการศึกษาค้นหาความจริงที่สิ้นสุด เดิมทีเรียกว่า “ปฐมปรัชญา” (First Philosophy) หรือปรัชญาเริ่มแรก (Primary Philosophy) ซึ่งเป็นชื่อเรียกผลงานของ อริสโตเติ้ล (Aristotle) อีกอย่างหนึ่ง เหตุที่เรียกวิชาอภิปรัชญานี้ว่า First Philosophy

เนื่องจากว่าเป็นวิชาที่เกี่ยวเนื่องด้วยหลักพื้นฐานที่แท้จริงของจักรวาลและเป็นวิชาที่ควรศึกษาเป็นอันดับแรก ส่วนวิชาการต่าง ๆ ในสมัยแรก ๆ นั้น ก็รวมอยู่ในปฐมปรัชญาทั้งนั้น เพราะหลักการของปฐมปรัชญาสามารถใช้อธิบายวิชาอื่น ๆ ได้ทุกวิชา จึงเป็นศาสตร์ต้นตอแห่งศาสตร์ทั้งปวง หรือเป็นศาสตร์ที่ทำให้เกิดศาสตร์ต่าง ๆ ดังนั้น อภิปรัชญา เป็นวิชาที่เกี่ยวกับพื้นฐานที่แท้จริงของจักรวาล เป็นศาสตร์เบื้องต้นแห่งศาสตร์ทั้งปวง เพราะศาสตร์หรือวิชาการต่าง ๆ ได้รวมอยู่ในปฐมปรัชญาหรืออภิปรัชญานี้ทั้งนั้น เราจึงสามารถนำหลักการของปฐมปรัชญาไปอธิบายสาขาของปรัชญาได้ทุกสาขา เมื่อพิจารณาตามรูปศัพท์ คำว่า “Metaphysics” ในภาษากรีกซึ่งเป็นภาษาดั้งเดิมของอภิปรัชญาใช้คำว่า “MetaPhysika” หรือที่ภาษาอังกฤษใช้ว่า Metaphysics มีรากศัพท์มาจากคำ 2 คำคือ Meta : After, Above (หลัง, เบื้องหลัง, ล่วงเลย) Physika : Physics = Nature (สิ่งที่สัมผัสได้ด้วยประสาทสัมผัส, สิ่งที่สัมผัสได้ด้วยอินทรีย์)

“Metaphysics” จึงหมายถึง “After Physics” แปลว่า “สิ่งที่อยู่เหนือประสาทสัมผัส, สิ่งที่อยู่หลังฟิสิกส์, สิ่งที่อยู่เบื้องหลังวัตถุ หรือวิชาที่ว่าด้วยสิ่งที่อยู่เบื้องหลังสิ่งที่รู้สึกทางประสาทสัมผัส”อภิปรัชญา (Metaphysics) เป็นวิชาว่าด้วยความแท้จริงของสรรพสิ่ง สิ่งที่มีอยู่จริงย่อมเป็นสิ่งที่แท้จริงและสิ่งที่แท้จริงย่อมเป็นสิ่งที่มีอยู่จริง อภิปรัชญาแบ่งเป็น 3 แขนงย่อย ได้แก่ อภิปรัชญาว่าด้วยธรรมชาติ อภิปรัชญาว่าด้วยจิตวิญญาณและอภิปรัชญาว่าด้วยพระเจ้าหรือสิ่งสมบูรณ์

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาเรื่องปรมัตถธรรม 4
2. เพื่อศึกษาอภิปรัชญาของอริสโตเติล
3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์เรื่องปรมัตถธรรมกับอภิปรัชญาของอริสโตเติล

ระเบียบวิธีการวิจัย

ตามที่ผู้เขียนได้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับปรมัตถธรรม 4 และอภิปรัชญาของอริสโตเติล จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องของนักวิชาการต่าง ๆ ปรากฏได้ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับปรมัตถธรรม 4

ข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิ (Primly sources)

พระคันธสาราภิวงศ์ (2552) ผู้แปล อภิธัมมัตถสังคหะและปรมัตถทีปนี บาลี เป็นคัมภีร์อรรถกถา รจนาโดยพระอนุรุทธาจารย์เถระ พอสรุปใจความโดยสังเขปได้ว่า อภิธัมมัตถสังคหะ แปลว่า รวมหรือย่อเนื้อความในพระอภิธรรมปิฎกทั้งสิ้น 7 พระคัมภีร์ เป็น หนังสืออรรถกถาที่เล็กที่สุด เรียกว่า อรรถกถานิ้วก้อย ว่าด้วยปรมัตถธรรม 4 ประการ คือ จิต1 เจตสิก1 รูป1 นิพพาน1 เรียกย่อว่า จิ เจ รุ นิ โดยแบ่งปรมัตถธรรม เป็นตอน ๆ เป็น 9 ตอน ซึ่งเรียกว่า ปริเฉท

ตอนที่ 1 ว่าด้วยเรื่องจิต เรียกว่า จิตตสังคหวิภาค จำแนกจิตตามประเภทแห่งภูมิ 4 คือ กามาวจรภูมิ รูปาวจรภูมิ อรูปาวจรภูมิ และ โลกุตรภูมิ รวมเป็นจิต 89 ดวง หรือ 121 ดวง

ตอนที่ 2 ว่าด้วยเรื่องเจตสิก เรียกว่า เจตสิกสังคหวิภาค จำแนกเจตสิก ธรรมชาติที่เกิดกับจิต 52 ดวง

ตอนที่ 3 ว่าด้วยเรื่องเบ็ดเตล็ด เรียกว่า ปกิณณกสังคหวิภาค จำแนกสภาวธรรมเบ็ดเตล็ด จำนวน 53 ดวง คือ จิต 1 เจตสิก 52

ตอนที่ 4 ว่าด้วยเรื่องวิถี เรียกว่า วิถีสังคหวิภาค จำแนกทางเดินของจิตและเจตสิก

ตอนที่ 5 ว่าด้วยเรื่องพ้นจากวิถี เรียกว่า วิถีมุตตสังคหวิภาค เป็นการจำแนกเรื่องภพภูมิต่างๆ ทั้งทุคติสุคติ

ตอนที่ 6 ว่าด้วยเรื่องรูป เรียกว่า รูปสังคหวิภาค จำแนกรูปมีทั้งมหาภูตรูป 4 และอาศัยมหาภูตรูป

ตอนที่ 7 ว่าด้วยเรื่องรวมปรมัตถธรรม เรียกว่า สมุจจยสังคหวิภาค จำแนกการรวมปรมัตถธรรมต่างๆ เข้าในขันธ์ อายตนะ ธาตุ

ตอนที่ 8 ว่าด้วยเรื่องปัจจัย เรียกว่า ปัจจยสังคหวิภาค จำแนกปฏิจจสมุปบาทธรรม

ตอนที่ 9 ว่าด้วยเรื่องกัมมัฏฐาน เรียกว่า กัมมฐานสังคหวิภาค

ข้อมูลจากเอกสารทุติยภูมิ (secondary sources)

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน) (2553) พระนิพนธ์ ความเข้าใจเรื่องพระอภิธรรม กล่าวถึงอภิธรรม 7 คัมภีร์ โดยยกหัวข้อเป็นสื่อ 1.จิต 2.เจตสิก 3.รูป 4. นิพพาน พิจารณาตามหัวข้อที่วางไว้ตามความเข้าใจ จิตเป็นตัวยืนโดยปรกติจิตมีดวงเดียว จิตจะเป็นต่างๆ ก็เพราะเจตสิก เจตสิกจึงเป็นสิ่งที่มีผสมอยู่ในจิต เทียบเหมือนดั่งว่าน้ำกับสีที่ผสมอยู่ในน้ำ น้ำโดยปกติก็เป็นอย่างเดียวแต่เมื่อใส่สีลงไปในน้ำสีนั้น น้ำสีนี้ ฉะนั้นในอภิธรรมที่แจกจิตไว้ถึง 89 ดวงก็ด้วยอำนาจของเจตสิกนี้ยกเจตสิกออกแล้วจิตก็เป็นอันเดียวเท่านั้นแจกออกไปเป็นอย่างไรมิได้ ถ้าหากว่ารูปแตกทำลายจิตก็สิ้นที่อาศัย เหมือนอย่างว่าขวดน้ำแตก น้ำก็หมดที่อาศัย และนิพพานนั้นก็เป็นธรรมะที่สุดในเมื่อได้ปฏิบัติจิตสูงขึ้นโดยลำดับ

ประยุทธ์ ปยุตโต, (พระพรหมคุณาภรณ์) (2558) ได้กล่าวไว้ในหนังสือพุทธธรรม (ฉบับปรับขยาย) กฎธรรมชาติ หรือ กฎแห่งปัจจยาการ กฎ 3 ข้อ คือ อนิจจตา ทุกขตา และ อนัตตตา นี้ พระพุทธเจ้ามิได้ตรัสชื่อเรียกรวมไว้ แต่ในอรรถกถาเป็นต้นมา เรียกว่า “ไตรลักษณ์” แปลว่า ลักษณะ 3 ของประดาธรรม

ข้อที่ 1 ว่า สังขารทั้งปวง คือ สังขตธรรมทั้งปวง รวมหมดขันธ์ทั้ง 5 เป็นอนิจจา ไม่เที่ยง คือ มีแล้วไม่มี มีขึ้นแล้วดับหาย เกิดมีแล้วดับสลาย

ข้อที่ 2 ว่า สังขารทั้งปวง คือ สังขตธรรมทั้งปวง รวมหมดขันธ์ทั้ง 5 เป็นทุกขา คงทนอยู่ไม่ได้ คือ ถูกบีบคั้นด้วยการเกิดขึ้นสลายไป

ข้อที่ 3 ว่า ธรรมทั้งปวง คือ ทั้งสังขตธรรมและอสังขตธรรม ทั้งหมดทั้งสิ้น เป็นอนัตตา ไม่เป็นไม่มีตัวตน คือ ไม่เป็นไปในอำนาจ ไม่อยู่ใต้อำนาจครอบครองใครที่จะสั่งบังคับให้เป็นไปตามปรารถนาได้ ลักษณะที่ 3 คือ อนัตตา ไม่เป็นไม่มีตัวตนอะไรเป็นเจ้าของครอบครองบังคับบัญชาสั่งการบัญชาให้เป็นไปอย่างไร ๆ อย่างที่ต้องการได้

พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ (2558) รจนาปรมัตถโชติกะ แสดงถึง ปริจเฉทที่ 1-2-6 จิต เจตสิก รูป นิพพาน เป็นหลักสูตรชั้นจูฬอาภิธรรมมิกะตรี ปริจเฉทที่ 4 วิถีสังคหะและนามรูปวิถีวินิจฉัย ปริเฉทที่ 5 ภูมิจตุกกะและปฏิสนธิจตุกกะ เป็นหลักสูตรชั้นมัชฌิมอาภิธรรมมิกะตรี ฯ ในปัจจุบันอภิธรรมโชติกะวิทยาลัยเป็นหน่วยงานหนึ่งของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กล่าวถึง ความหมายของปรมัตถธรรม คือ ธรรมชาติที่เป็นความจริงแท้แน่นอน ที่ดำรงลักษณะเฉพาะของตนไว้โดยไม่ผันแปรเปลี่ยนแปลงไป เป็นธรรมที่ปฏิเสธความเป็นสัตว์ ความเป็นบุคคล ความเป็นตัวตนโดยสิ้นเชิง มี 4 ประการ คือ 1. จิต 2. เจตสิก 3. รูป และ 4. นิพพาน

จิต คือ ธรรมชาติที่ทำหน้าที่เห็น ได้ยิน รับกลิ่น รับรส รู้สัมผัส ถูกต้อง ตลอดจนธรรมชาติที่ทำให้เกิดการคิด นึก กล่าวโดยลักษณะมี 1 คือ รู้อารมณ์(อามรณ์ในที่นี้หมายถึง รูป เสียง กลิ่น รส สิ่งต่าง ๆ และเรื่องราวต่าง ๆ ที่จิตไปรับรู้

เจตสิก คือ ธรรมชาติที่ประกอบกับจิต ปรุงแต่งจิต ทำให้เกิดความรู้นึก นึก คิด ที่แตกต่างกัน จิตเกิดโดยไม่มีเจตสิกไม่ได้และเจตสิกเกิดโดยไม่มีจิตไม่ได้เช่นกัน เป็นธรรมชาติที่ต้องเกิดร่วมกัน อาศัยซึ่งกันและกัน

รูป คือ ธรรมชาติที่แตกดับ ย่อยยับ สลายไปด้วยความเย็นและความร้อน หาความเที่ยงแท้ถาวรไม่ได้

นิพพาน เป็นธรรมชาติที่พ้นจากกิเลสเครื่องร้อยรัด พ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด

พระมหาวิชิต อคฺคชิโต,พระสุทธิสารเมธี (2564) ได้กล่าวไว้ในบทความวารสารปรัชญาปริทรรศน์ พบว่า ความจริงในปรมัตถสัจจะ พุทธปรัชญาแสดงหลักคำสอนเรื่องปรมัตถสัจจะไว้ 4 อย่าง คือ จิต เจตสิก รูป นิพพาน เนื่องจากมีอยู่จริงโดยธรรมชาติ มนุษย์และสัตว์ทุกชนิดเมื่อวิเคราะห์ในแง่ปรมัตถ์จะพบว่าเกิดจากสภาวธรรมที่เรียกว่า จิต เจตสิก รูป มาประกอบกันวิเคราะห์ว่าเกิดจากขันธ์ 5 คือ รูปขันธ์ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ วิญญาณขันธ์ เมื่อแยกปรมัตถสภาวะทั้ง 3 จิต คือ วิญญาณขันธ์ เจตสิก คือ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์

ภาณุ อัครยรรยง และพระมหาวิโรจน์ คุตฺตวีโร (2564) ได้กล่าวถึงขันธ์ 5 ในการศึกษาวิเคราะห์ในคัมภีร์ทางพุทธศาสนาตามทัศนะทางวิทยาศาสตร์ ผลการวิจัยพบว่า ขันธ์ 5 ในคัมภีร์ทางพุทธศาสนา ขันธ์ คือ องค์ประกอบของร่างกายที่ประกอบมาจากรูปธรรมและนามธรรม ได้แก่ 1) รูปขันธ์ ส่วนประกอบฝ่ายรูปธรรมของร่างกาย 2) เวทนาขันธ์ การรับรู้หรือการเสวยอารมณ์ ความรู้สึกที่เกิดจากการสัมผัสทางประสาททั้ง 5 และทางใจ 3) สัญญาขันธ์ เป็นส่วนที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับความจำ การประเมินข้อมูล 4) สังขารขันธ์ สิ่งปรุงแต่งทางใจให้เกิดเจตนาในการกระทำทางกาย วาจา ใจ ให้ดี หรือชั่วเป็นกลาง 5) วิญญาณขันธ์ การรู้แจ้งอารมณ์ที่ผ่านเข้ามาทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ จากปัจจัยภายนอกทั้งหลายที่เข้ามากระทบ ขันธ์ 5 ตามทัศนของวิทยาศาสตร์กล่าวถึงพัฒนาการกำเนิดมนุษย์ เป็นการเจริญเปลี่ยนแปลงตามลำดับของกายมนุษย์ตั้งแต่เริ่มแรกที่เริ่มทีการปฏิสนธิ มีความสอดคล้องกันคือสามารถนำกระบวนการทางวิทยาศาสตร์มาใช้เป็นเครื่องมือในการอธิบายเรื่องของร่างกายหรือขันธ์ 5 ได้ และอธิบายความเป็นอนัตตาของขันธ์ 5 ได้

กัณห์ทิพย์ ชลวิสุทธิ์ (2546) ได้กล่าวถึง จิต เจตสิก รูป นิพพาน ในการศึกษาเชิงวิเคราะห์พระอภิธรรม : คำสอนของพระพุทธเจ้า ที่นำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ ผลการวิจัยพบว่า จิตที่ทำหน้าที่การงานต่างๆได้ในคนและสัตว์ จิตมีจำนวน 89 หรือ 121 สำหรับอกุศล 1.ความโลภ มี 8 ลักษณะ คือ อยากได้ประกอบด้วยความเห็นผิด ไม่ประกอบด้วยความเห็นผิด อยากได้พร้อมกับความดีใจหรือเฉยๆ มีสิ่งชักชวนหรือ 2. ความโกรธมี 2 ลักษณะ คือโกรธเองไม่มีสิ่งชักชวน และ โกรธโดยมีสิ่งชักชวน 3. ความหลง มี 2 ลักษณะคือ ความฟุ้งซ่านและความสงสัย

เจตสิกที่ประกอบปรุงแต่งจิตให้เกิดอารมณ์ต่างๆ มีทั้งสิ้น 52 ตัวอย่างเช่น อิสสาเจตสิก จะทำให้เกิดความไม่พอใจในสมบัติหรือคุณความดีของผู้อื่น มุทิตาเจตสิก เมื่อเกิดขึ้นจะเป็นธรรมชาติที่มีความยินดีต่อผู้อื่นที่กำลังได้รับความสุข

รูปคือร่างกายของเราประกอบด้วยรูปต่าง ๆ 28 รูป มีธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ เป็นต้น เมื่อมีธาตุใดแปรเปลี่ยนไปจะทำให้เกิดโรคภัยหรือเมื่อจิตมีโลภะ โทสะ หรือโมหะมากร่างกายจะพลอยเร่าร้อนไปด้วยอำนาจของกิเลสก่อให้เกิดการกระทำที่ไม่ดีต่าง ๆ ได้

นิพพานทำให้รู้ความจริงว่าสามารถนำมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตด้วยสติและปัญญาให้พ้นจากกิเลส สร้างสันติสุขให้กับตนเอง ครอบครัว สังคม ประเทศชาติ และโลก

นัตติมา ชูดวงแก้ว (2545) ได้กล่าวถึงเจตสิกธรรม ในการศึกษาเปรียบเทียบเจตสิกธรรมในพระอภิธรรมปิฎกกับพระสุตตันตปิฎก ผลการวิจัยพบว่า เจตสิกหรือเจตสิกธรรม เป็นปรมัตถธรรม เป็นสภาวธรรมที่ประกอบกับจิตเกิดพร้อมกับจิต มีหน้าที่ปรุงแต่งจิต ทำให้จิตมีความแตกต่างกัน เจตสิกได้แก่ความรัก ความโกรธ ความจำ ความรู้สึกทุกข์ สุข เป็นต้น เจตสิกมีอิทธิพลต่อสุขภาพกายและสุขภาพจิตของบุคคล สุขภาพจิตไม่ดีเป็นจิตที่เศร้าหมอง คือ จิตที่ประกอบด้วยอกุศลเจตสิก ได้แก่ โลภะ โทสะ โมหะ ที่เป็นรากเหง้าของอกุศล สุขภาพจิตที่ดี คือ จิตที่ประกอบด้วยกุศลเจตสิก ได้แก่ปัญญา สติ ศรัทธา เมตตา กรุณา เป็นต้น ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษาเจตสิกธรรมในพระอภิธรรม คือ ทำให้มีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับจิตและเจตสิกทั้งหมดอย่างเป็นระบบมีการจำแนกเป็นประเภทใหญ่และแยกย่อยให้เห็นลักษณะของจิตและเจตสิกที่ประกอบอย่างชัดเจน เป็นความรู้เชิงทฤษฎีมากกว่านำมาปฏิบัติ สำหรับเจตสิกธรรมในพระสูตรมุ่งเน้นการนำความรู้ไปปฏิบัติ

แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญา

ข้อมูลจากเอกสารทุติยภูมิ (secondary sources)

พระครูธรรมธร มะลิน กิตฺติปาโล และคณะ (2560) กล่าวไว้ในหนังสือปรัชญาเบื้องต้น ประกอบการเรียนในมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้ให้ความหมายว่า อภิปรัชญา Metaphysics) เป็นความรู้เกี่ยวกับความมีอยู่เป็นสรรพสิ่ง สิ่งที่มีอยู่จริงย่อมเป็นสิ่งที่แท้จริงและสิ่งที่แท้จริงย่อมเป็นสิ่งที่มีอยู่ อภิปรัชญาแบ่งออกเป็น 3 ได้แก่ อภิปรัชญาว่าด้วยธรรมชาติ อภิปรัชญาว่าด้วยจิตวิญญาณ และอภิปรัชญาว่าด้วยพระเจ้าหรือสิ่งสมบูรณ์

พระครูปริยัติวีรธรรม(แท่งทองหลาง) (2564) ได้กล่าวถึงจิต ในการศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องจิตในพุทธปรัชญาเถรวาทกับปรัชญาตะวันตกสำนักจิตนิยม ผลการวิจัยพบว่า จิตในพุทธปรัชญาเถรวาท หมายถึงความคิด สภาพนึกคิด ธรรมชาติที่รู้อารมณ์ การรับรู้ ทั้งภายนอกและภายในอยู่เสมอ จิตคือธรรมชาติรู้และเป็นสังขารอย่างหนึ่ง เป็นธรรมปรุงแต่งได้ มีลักษณะเกิดดับต่อเนื่องไม่ขาดสาย

จิตในปรัชญาสำนักจิตนิยมตะวันตก เชื่อว่าเป็นความแท้จริงเพียงสิ่งเดียว สสารเป็นเพียงปรากฏการณ์ของจิตเท่านั้น จิตมีลักษณะเป็นนิรันดรมีอยู่จริงไม่ใช่สิ่งที่สมมุติขึ้น จิตมีเพียงดวงเดียว มนุษย์ประกอบด้วยร่างกาย จิตวิญญาณ แต่ส่วนที่สำคัญจิตเป็นตัวบงการร่างกายหรือบังคับให้ร่างกายแสดงพฤติกรรมออกมา

จิตในพุทธปรัชญาเถรวาทและปรัชญาจิตนิยม มีทั้งความเหมือนและความแตกต่าง คือ ต่างมองจิตว่าเป็นนามธรรม มีลักษณะการรับรู้อารมณ์ มีการเปลี่ยนแปลงและสืบต่อกันตลอดเวลา ไม่มีรูปร่าง ร่างกายสลายหรือตาย จิตยังอยู่ไม่สูญสลายตามร่างกาย ความแตกต่างคือ พุทธปรัชญาเถรวาทมองว่าจิตมีสภาวะเป็นภาพรวมไม่ได้เป็นของเฉพาะบุคคล มีลักษณะเกิดขึ้นได้กับทุกคน จิตดำเนินไปด้วยอาการที่มีทั้งดี ชั่ว และเฉยๆ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสิ่งที่มากระทบทางอายตนะ ปรัชญาจิตนิยมตะวันตกมองว่าจิตเป็นลักษณะของบุคคล มี

ลักษณะรู้อารมณ์เฉพาะบุคคลมีความอิสสระ มีการเปลี่ยนแปลงในลักษณะของการมีเหตุผล มีอยู่ทั่วไปสำหรับทุกชีวิต

พระมหาปพน กตสาโร(แสงย้อย) (2561) ได้กล่าวถึง อภิปรัชญา ในการศึกษาการวิเคราะห์อภิปรัชญาที่ปรากฏในสารัตถะแห่งคัมภีร์มิลินทปัญหา ผลการวิจัยพบว่า ในมิลินทปัญหาจุดใหญ่คือ การกล่าวถึงความจริง อันได้แก่ จิต เจตสิก รูป และนิพพาน ในทางปรัชญาความจริงเหล่านี้เรียกว่า อภิปรัชญา ด้วยพื้นฐานของการศึกษาปรัชญาตะวันออกที่มีแนวคิดอยู่บนพื้นฐานของศาสนา ดังนั้นปรัชญาจึงไม่สามารถแยกออกจากศาสนาได้ เพราะปรัชญาและศาสนาเป็นเรื่องเดียวกันเพียงวิธีการศึกษาเท่านั้น ปรัชญาตะวันตกเป็นทฤษฎีทางความคิดล้วนๆ ซึ่งมีบ่อเกิดมาจากความสงสัยและความพยายามที่จะตอบปัญหาความสงสัยเหล่านั้นด้วยความจริงจากการสังเกตและได้พัฒนาเป็นทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์เป็นเครื่องพิสูจน์หา อภิปรัชญา(Metaphysics) เป็นหนึ่งในสาขาใหญ่ของปรัชญาที่เก่าแก่ที่สุดหรืออยู่ในกลุ่มของปรัชญาบริสุทธิ์ที่ศึกษาเนื้อแท้ของวิชาปรัชญาล้วน ๆ อภิปรัชญาพัฒนาจากความคิดหรือความสงสัยของมนุษย์ต่อปรากฏการณ์อันลึกลับเกินกว่าที่ประสาทสัมผัสของมนุษย์จะรู้ตามได้ เช่น เรื่องจิต มโน วิญญาณ พระเจ้าและการเกิดขึ้นของจักรวาล ประกอบด้วย 3 ทฤษฎี ดังนี้ 1.ทฤษฎีสสารนิยม (Materialism) 2.ทฤษฎีจิตนิยม (Idealism) และ 3.ทฤษฎีธรรมชาตินิยม (Naturalism)

พระมหาขวัญชัย กิตฺติเมธี (2563) กล่าวไว้ในหนังสือพุทธปรัชญาในพระไตรปิฎก หนังสือประกอบการเรียนในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย ได้ให้ความหมายว่า อภิปรัชญาในมุมมองกันระหว่างความเป็นจริงกับบุคคล คือ ความเป็นจริงตามกฎธรรมชาติ ตรงกับคำว่าสภาวะ คือ ความเป็นเอง,สิ่งที่เป็นเอง,ธรรมดา ตรงกับความจริงแบบวัตถุวิสัย(Objectivism) ซึ่งเกี่ยวโยงกับความเป็นจริงภายนอกว่ามีอยู่จริง เมื่อพิจารณาในแง่นี้คามเป็นจริงนี้จึงตรงกับสภาวะที่ปรากฏในการอธิบายธรรมต่าง ๆ เช่นปัจจัยแห่งสภาวธรรมอันเป็นที่อาศัยกันเกิดขึ้น 2.สังขตธรรม คือ ความเป็นจริงที่มีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง โดยมีการพิจารณาสภาวะของสังขตธรรม มี 3 แบบ คือ 1.มีความเกิดขึ้น 2.ความเสื่อมไป 3.เมื่อตั้งอยู่มีความแปรปรวน

พระมหาสมปอง จนฺทวโส(ยุงรัมย์) (2547) ได้กล่าวถึงธรรมชาติของมนุษย์ ในการศึกษาเปรียบเทียบธรรมชาติของมนุษย์ในพุทธปรัชญาเถรวาทกับปรัชญาของอริสโตเติล ผลการวิจัยพบว่า ประเด็น แนวคิดเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ในพุทธปรัชญาเถรวาทตั้งอยู่บนพื้นฐานของทฤษฎีอนัตตา ซึ่งเป็นผลให้ความเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ในด้านต่าง ๆ ถึงขั้นความเป็นตัวตนหรือความเห็นแต่ตัวอย่างแท้จริง ส่วนแนวคิดในปรัชญาของอริสโตเติลตั้งอยู่บนพื้นฐานของทฤษฎีอัตตา ซึ่งเป็นผลให้ความเข้าใจเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ในทุกด้านยังพัวพันเชื่อมโยงกับอัตตาและยังไม่ถึงขั้นความเป็นตัวตน ดังนั้นจึงมีทั้งประเด็นที่เหมือนกันและแตกต่างกัน ในส่วนที่เหมือนกัน คือ มนุษย์เป็นสัตว์ที่เกิดจากองค์ประกอบ ๒ ส่วน คือ ส่วนที่เป็นสสารหรือรูป(กาย) และส่วนที่เป็นอสสารหรือนาม(จิตหรือวิญญาณ) กายของมนุษย์ประกอบขึ้นจากหน่วยพื้นฐานที่เรียกว่าธาตุ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม การรับรู้ของมนุษย์ผ่านประสาทสัมผัสซึ่งแต่ละอย่างจะมีอารมณ์หรือวัตถุที่วัตถุที่เป็นของเฉพาะตน จิตหรือวิญญาณของมนุษย์มีอยู่จริงโดยอาศัยร่างกายที่มีอยู่เป็นธรรมชาติที่ไม่มีรูปร่าง มีความสัมพันธ์และสำคัญกว่าร่างกาย จิตหรือวิญญาณมีศักยภาพสูงมีการฝึกฝนพัฒนาตนเอง สำหรับประเด็นที่

แตกต่างเช่น วิญญาณในทรรศนะของพุทธปรัชญาเถรวาทมีเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป เป็นกระแสตลอดเวลาและตกอยู่ภายใต้กฎธรรมนิยาม แต่ อริสโตเติลเชื่อว่า วิญญาณเป็นอมตะเป็นแบบของชีวิตไม่ตกอยู่ภายใต้กฎธรรมนิยาม เรื่องของความเปลี่ยนแปลงเป็นเรื่องของภาวะจริง(แบบ) ภาวะแฝง(สสาร) เป็นต้น

ผลการวิจัย

จากการรวบรวมและศึกษาค้นคว้ามาจากแหล่งข้อมูลที่สำคัญที่ได้กล่าวมาแล้วได้นำมาเพื่อทำการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ ดังนี้

วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปรมัตถธรรม 4 กับอภิปรัชญาของอริสโตเติล

1. ความเห็นพ้องกันระหว่างปรมัตถธรรม 4 และอภิปรัชญาของอริสโตเติล

1.1 การยอมรับความเป็นจริงที่มีหลายระดับ:

- ปรมัตถธรรม 4 แบ่งความเป็นจริงออกเป็น จิต, เจตสิก, รูป, และนิพพาน โดยเฉพาะ จิตและเจตสิกที่สัมพันธ์กันและส่งผลให้เกิดการรับรู้และปฏิกิริยาทางจิตใจ

- อริสโตเติล แบ่ง วิญญาณเป็น 3 ระดับ คือ วิญญาณในพืช (การดำรงชีวิต), วิญญาณในสัตว์ (การรับรู้), และวิญญาณในมนุษย์ (การใช้เหตุผล) ซึ่งแสดงให้เห็นถึง ลำดับชั้นของการรับรู้และการดำรงอยู่

ข้อสอดคล้อง: ทั้งสองแนวคิดมองว่า ความเป็นจริงมีหลายระดับและเชื่อมโยงกัน โดยผ่านกระบวนการของจิตและการรับรู้

1.2 กฎแห่งความเปลี่ยนแปลงและเหตุปัจจัย:

- ปรมัตถธรรม: จิต, เจตสิก, และรูป เกิดขึ้นและดับไปตาม เหตุและปัจจัย (ปฏิจจสมุปบาท) และเป็นไปตาม ไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง (ไม่เที่ยง), ทุกขัง (เป็นทุกข์), และอนัตตา (ไม่ใช่ตัวตน)

- อริสโตเติล: เชื่อใน กฎสากลของการเกิดขึ้น, เปลี่ยนแปลง, และสลายตัว ของสรรพสิ่ง รวมถึงการมีเหตุและผล (Cause and Effect) เป็นพื้นฐาน

ข้อสอดคล้อง: ทั้งสองยอมรับว่า ทุกสิ่งเปลี่ยนแปลงและอาศัยเหตุปัจจัย ในการเกิดขึ้นและดับไป

1.3 เป้าหมายสูงสุด:

- ปรมัตถธรรม: เป้าหมายสูงสุดคือ นิพพาน ซึ่งเป็นสภาวะที่หลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดและกิเลส

- อริสโตเติล: เป้าหมายสูงสุดของชีวิตคือ Eudaimonia (ความสุขที่แท้จริง) ผ่านการใช้ เหตุผลและคุณธรรม

ข้อสอดคล้อง: ทั้งสองมองว่า ความสุขที่แท้จริงอยู่เหนือวัตถุและปัจจัยภายนอก และเป็นสภาวะที่จิตใจสงบและมีปัญญา

2. ความแตกต่าง ระหว่างปรมัตถธรรม 4 และอภิปรัชญาของอริสโตเติล

1.1 ลักษณะของความจริงสูงสุด:

- ปรมัตถธรรม: นิพพาน เป็นสภาวะที่ไร้ตัวตน(อนัตตา)และไม่ขึ้นอยู่กับวัตถุหรือสสารใด ๆ

- อริสโตเติล: เชื่อว่าพระเจ้าเป็นผู้สร้างและเป็นผู้ควบคุมจักรวาล เป็นตัวตนที่มีอยู่จริงและเป็นนิรันดร์ แต่ไม่เปลี่ยนแปลง เป็นภาวะบริสุทธิ์ หรือ ภาวะจริงสูงสุด (First Mover or Unmoved Mover)

ข้อแตกต่าง: นิพพานเป็นความว่างที่ปราศจากตัวตน ในขณะพระเจ้า เป็นตัวตนที่สมบูรณ์

2.2 มุมมองต่อจิตและวิญญาณ:

- ปรมัตถธรรม: มองว่า จิตและเจตสิก เป็นเพียงปรากฏการณ์ชั่วคราวและปราศจากตัวตนที่แท้จริง
- อริสโตเติล: มองว่า วิญญาณมีระดับและมีหน้าที่เฉพาะ โดยเฉพาะในมนุษย์ที่สามารถใช้เหตุผลและมีตัวตนที่ชัดเจน

ข้อแตกต่าง: ปรมัตถธรรมปฏิเสธตัวตนที่แท้จริง ในขณะที่อริสโตเติลยอมรับว่า วิญญาณมีตัวตนและหน้าที่

2.3. กระบวนการหลุดพ้น:

- ปรมัตถธรรม: การหลุดพ้นเกิดจาก การดับตัณหาและกิเลส ผ่าน อริยมรรคมีองค์ 8
- อริสโตเติล: ความสมบูรณ์ของชีวิตเกิดจากการ บรรลุคุณธรรมและใช้เหตุผลอย่างเต็มที่

ข้อแตกต่าง: ปรมัตถธรรมเน้นการปล่อยวาง และการทำลายอัตตา แต่ อริสโตเติลเน้นการพัฒนาอัตตาให้สมบูรณ์

อภิปรายผล

จากการศึกษาในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ เพื่อศึกษาเรื่องปรมัตถธรรม 4 เพื่อศึกษาอภิปรัชญาของอริสโตเติล และเพื่อศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองแนวคิด ผลการศึกษาแสดงให้เห็นดังนี้

1. การศึกษาเรื่องปรมัตถธรรม 4

ปรมัตถธรรม 4 ในพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย จิต เจตสิก รูป และนิพพาน ซึ่งอธิบายองค์ประกอบพื้นฐานของสรรพสิ่ง จิตและเจตสิกเป็นปรากฏการณ์ทางจิตที่สัมพันธ์กันและมีบทบาทในการรับรู้ รูปคือสสารหรือสิ่งที่ถูกรับรู้ และนิพพานเป็นสภาวะสูงสุดที่หลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด ทั้งหมดนี้ดำเนินไปตามหลักไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา และเกิดดับตามเหตุปัจจัย (ปฏิจจสมุปบาท)

2. การศึกษาอภิปรัชญาของอริสโตเติล

อภิปรัชญาของอริสโตเติลให้ความสำคัญกับการอธิบายธรรมชาติของความเป็นจริงและเหตุปัจจัยที่ทำให้สิ่งต่าง ๆ ดำรงอยู่ เขาจำแนกวิญญาณเป็น 3 ระดับ ได้แก่ วิญญาณพืช (การเจริญเติบโต), วิญญาณสัตว์ (การรับรู้), และวิญญาณมนุษย์ (การใช้เหตุผล) (พระครูธรรมธร มะลิน กิตฺติปาโล และคณะ, 2560 : 21) นอกจากนี้ อริสโตเติลเชื่อในพระเจ้าในฐานะ Unmoved Mover หรือภาวะจริงสูงสุดที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง เป้าหมายสูงสุดของมนุษย์คือการบรรลุ Eudaimonia หรือความสุขแท้จริง ผ่านการใช้เหตุผลและคุณธรรม (พระมหาสมปอง จนฺทวโส(ยุงรัมย์), 2547 : 80, 91)

3. การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปรมัตถธรรม 4 กับอภิปรัชญาของอริสโตเติล

การวิเคราะห์เปรียบเทียบพบว่าทั้งสองแนวคิดมีความสอดคล้องและแตกต่างกัน คือ

ความสอดคล้องกัน ทั้งคู่เห็นพ้องว่า ความเป็นจริงมีหลายระดับ เช่น การจำแนกจิต รูป หรือวิญญาณแบบต่าง ๆ ทั้งสองฝ่ายยอมรับกฎของเหตุปัจจัยและความเปลี่ยนแปลง และต่างมีเป้าหมายสูงสุดที่เน้นความสุขที่แท้จริง ซึ่งอยู่เหนือวัตถุภายนอก

ความแตกต่างกัน แนวคิดพุทธศาสนาเน้น อนัตตา และการดับตัวตนเพื่อหลุดพ้นสู่นิพพาน ส่วนอริสโตเติลเน้นการพัฒนา อัตตา ผ่านการใช้เหตุผลให้สมบูรณ์ นอกจากนี้ นิพพานเป็นสภาวะที่ไร้ตัวตน ต่างจากพระเจ้าของอริสโตเติลที่เป็นตัวตนถาวรและสมบูรณ์

สรุป

ปรมัตถธรรม คือ จิต เจตสิก รูป นิพพาน นั้น เจตสิกเมื่อประกอบกับจิตเป็นสภาวธรรมทำให้เกิดอารมณ์ต่าง ๆ เช่น ความโกรธ ความจำ ทุกข์ สุข มีอิทธิพลต่อสุขภาพกายและสุขภาพจิต เมื่อพิจารณาถึงจิตในพุทธปรัชญาเถรวาทกับปรัชญาตะวันตกสำนักจิตนิยม มีทั้งความเหมือนและความแตกต่าง คือ ต่างมองจิตว่าเป็นนามธรรม มีลักษณะการรับรู้อารมณ์ มีการเปลี่ยนแปลงและสืบต่อกันตลอดเวลา ไม่มีรูปร่าง ร่างกายสลายหรือตาย จิตยังอยู่ไม่สูญสลายตามร่างกาย ความแตกต่างคือ พุทธปรัชญาเถรวาทมองว่าจิตมีสภาวะเป็นภาพรวมไม่ได้เป็นของเฉพาะบุคคล มีลักษณะเกิดขึ้นได้กับทุกคน มีลักษณะรู้อารมณ์เฉพาะบุคคลมีความอิสสระ มีการเปลี่ยนแปลงในลักษณะของการมีเหตุผล มีอยู่ทั่วไปสำหรับทุกชีวิต รูปคือร่างกายของเราประกอบด้วยรูปต่าง ๆ 28 รูป มี ขันธ์ 5 เป็นการรวมส่วนประกอบของกระบวนการแห่งชีวิต ได้แก่ รูป (กาย) เวทนา (ความรู้สึก) สัญญา (ความจำ) สังขาร (สิ่งปรุงแต่ง) วิญญาณ (ความแจ้ง) แนวคิดในปรัชญาพื้นฐานของทฤษฎีอัตตาในอภิปรัชญามนุษย์เป็นสัตว์ที่เกิดจากองค์ประกอบ 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นสสารหรือรูป(กาย) และส่วนที่เป็นอสสารหรือนาม(จิตหรือวิญญาณ) กายของมนุษย์ประกอบขึ้นจากหน่วยพื้นฐานที่เรียกว่าธาตุ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม การรับรู้ของมนุษย์ผ่านประสาทสัมผัสซึ่งแต่ละอย่างจะมีอารมณ์หรือวัตถุที่วัตถุที่เป็นของเฉพาะตน วิญญาณเป็นอมตะเป็นแบบของชีวิตไม่ตกอยู่ภายใต้กฎธรรมนิยาม

การวิเคราะห์และเปรียบเทียบระหว่าง ปรมัตถธรรม 4 และ อภิปรัชญาของอริสโตเติล แสดงให้เห็นถึงความลึกซึ้งและความแตกต่างในการอธิบายการมีอยู่และการเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่ง พุทธปรัชญามุ่งเน้นการปล่อยวางและดับทุกข์ ขณะที่อริสโตเติลมุ่งสู่การทำความเข้าใจจุดมุ่งหมายตามธรรมชาติของสิ่งต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ แนวคิดทั้งสองจึงสามารถเสริมสร้างความเข้าใจในเรื่องการมีอยู่และจุดหมายของชีวิตได้อย่างลึกซึ้งและครอบคลุม.

ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษา ผู้เขียนมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. เสนอแนะให้ศึกษาวิจัยในหัวข้อนี้จะทำให้มองเห็นภาพของแนวคิดดังกล่าวชัดเจนขึ้น ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ทางวิชาการ และเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่สนใจศึกษาวิชาการทางปรัชญาและพุทธปรัชญาโดยเฉพาะอภิธรรม

2. การเปรียบเทียบกับแนวคิดของนักปรัชญาตะวันตกท่านอื่น เสนอแนะให้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปรมัตถธรรม 4 กับปรัชญาของนักคิดคนอื่น เช่น เพลโต (Plato), เรอเน เดส์การ์ตส์ (René Descartes), เพื่อเปิดมุมมองใหม่เกี่ยวกับความจริง จิต และเป้าหมายชีวิต ที่อาจมีทั้งจุดร่วมและจุดต่างที่น่าสนใจ

3. การศึกษาประยุกต์เชิงจริยศาสตร์หรือจิตวิทยา เสนอแนะให้ศึกษาแนวคิดปรมัตถธรรม 4 กับอภิปรัชญาของอริสโตเติลในบริบทจริยศาสตร์หรือจิตวิทยาสมัยใหม่ เช่น การพัฒนาจิตใจ การสร้างความสุขที่ยั่งยืน หรือจิตวิทยาเชิงบวก เพื่อให้เห็นความสอดคล้องและการประยุกต์ใช้แนวคิดทั้งสองในชีวิตจริง

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

บทความมีความครอบคลุมและลึกซึ้ง ในการวิเคราะห์และเปรียบเทียบ ปรมัตถธรรม 4 กับแนวคิดทางปรัชญาของอริสโตเติล มีการนำเสนอข้อเสนอแนะที่เป็นรูปธรรมและปฏิบัติได้จริง อย่างไรก็ตามควรมีการเพิ่มเติมกรณีศึกษา การวิจารณ์เชิงลึก และลดความซ้ำซ้อน ในข้อเสนอแนะ รวมถึงการขยายขอบเขตไปยังมิติทางสังคมและการเมือง เพื่อให้บทความมีความครบถ้วนและมีประโยชน์ในเชิงปฏิบัติมากยิ่งขึ้น.

เอกสารอ้างอิง

กัณห์ทิพย์ ชลวิสุทธิ์. (2546). *การศึกษาเชิงวิเคราะห์พระอภิธรรม: คำสอนของพระพุทธเจ้า ที่นำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้* [วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย].

นัตติมา ชูดวงแก้ว. (2545). *การศึกษาเปรียบเทียบเจตสิกธรรมในพระอภิธรรมปิฎกกับพระสุตตันตปิฎก* [วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย].

ประยุทธ์ ปยุตฺโต (พระพรหมคุณาภรณ์). (2558). *พุทธธรรม* (ฉบับปรับขยาย). มูลนิธิธรรมสภา.

พระคันธสาราภิวงศ์ (ผู้แปล). (2552). *อภิธัมมัตถสังคหะและปรมัตถทีปนี*. โรงพิมพ์ประยูรสาส์นไทย.

พระครูธรรมธรมะลิน กิตฺติปาโล และคณะ. (2560). *ปรัชญาเบื้องต้น*. โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระครูปริยัติวีรธรรม (แท่งทองหลาง). (2564). *ศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องจิตในพุทธปรัชญาเถรวาทกับปรัชญาตะวันตกสำนักจิตนิยม* [วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย].

พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ. (2558). *ปรมัตถโชติกะ*. ห้างหุ้นส่วนจำกัดทิพยวิสุทธิ์.

พระมหาวิชิต อคฺคชิโต และ พระสุทธิสารเมธี. (2564). ความจริงตามทัศนะพุทธปรัชญา. *วารสารปรัชญาปริทรรศน์*, *26*(1), 12-20.

พระมหาขวัญชัย กิตฺติเมธี (เหมประไพ). (2563). *พุทธปรัชญาในพระไตรปิฎก* (พิมพ์ครั้งที่ 1). โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาปพน กตสาโร (แสงย้อย). (2561). *การศึกษาการวิเคราะห์อภิปรัชญาที่ปรากฏในสารัตถะแห่งคัมภีร์มิลินทปัญหา* [วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย].

พระมหาสมปอง จนฺทวโส (ยุงรัมย์). (2547). *ศึกษาเปรียบเทียบธรรมชาติของมนุษย์ในพุทธปรัชญาเถรวาทกับปรัชญาของอริสโตเติล* [วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย].

ภาณุ อัครยรรยง และ พระมหาวิโรจน์ คุตฺตวีโร. (2564). การศึกษาวิเคราะห์ขันธ์ 5 ในคัมภีร์ทางพุทธศาสนาตามทัศนะทางวิทยาศาสตร์. *วารสารบาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์*, *7*(1), 107-122.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช. (2553). *ความเข้าใจเรื่องอภิธรรม*. โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺตโต). (2559). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม* (พิมพ์ครั้งที่ 34). โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา.